

واکنش سریع هنگام وقوع زلزله می تواند شما را از جراحات احتمالی محافظت کند. حداقل دوبار در سال پناهگیری را تمرین کنید.

المیادهای دانش آموزی در انحصار طبقاتی

سرپرست وزارت آموزش و پرورش از لزوم خروج المیادهای دانش آموزی از انحصار طبقاتی خاص سخن گفت و افزود دانش آموزان عشایر از زمینه ساز ایجاد عدالت آموزشی و ارتقای کیفیت آموزش و پرورش دانست. حسینی بابیان این که باید المیادهای دانش آموزی از انحصار طبقاتی بودن خارج شود تا عدالت آموزشی برای بروز استعدادها تمامی دانش آموزان در این المیادها فراهم شود، ادامه داد: «دو هزار پروژه آموزشی و بیش از ۱۰ هزار کلاس درس که اکثر آنها در مناطق کم برخوردار هستند، تا اول مهر ۹۸ آماده خواهند شد و در اختیار توسعه تعلیم و تربیت کشور قرار می گیرند.»

محمداقرا زاده | «کتابهای درسی، پسران را برای زندگی اجتماعی و دختران را برای زندگی در خانه و خانه داری پرورش می دهند.» این نظر تعدادی از منتقدانی است که محتوای کتابهای درسی مدارس را بررسی کرده اند؛ کسانی که به نظر می رسد سرپرست جدید وزارت آموزش و پرورش هم جزو آنهاست. این منتقدان می گویند در این کتابها مشاهیر معرفی شده مردند و زنان یا معلم اند یا خانم دار و تصویر ساخته شده از دختران، افرادی خجالتی و منفعل است، این در حالی است پسران باهوش و کنجکاو تصویر شده اند. انتقاد از محتوای جنسیتی کتابهای درسی به امروز و دیروز بر نمی گردد و سال هاست که جامعه شناسان از لزوم تغییر در محتوای کتاب درسی با هدف بهبود شرایط اجتماعی جامعه سخن می گویند. در کتابهای درسی اما چه می گذرد و انتقاد منتقدان با چه سند و مدرکی ارایه می شود؟

سخنان کم سابقه سرپرست وزارت و حکایت پژوهش ۱۰ سال پیش

هفته پیش سرپرست وزارت آموزش و پرورش دیداری با معاون امور زنان و خانواده رئیس جمهوری داشت و در این دیدار از پژوهش ۱۰ سال پیش خود گفت. «سیدجواد حسینی» در این جلسه که با هدف بررسی راههای ارتقا و بهبود وضع آموزشی دانش آموزان دختر برگزار شد، گزارشی از اقدامات این وزارتخانه درباره توانمندسازی دانش آموزان دختر به ویژه در حوزه آموزشی، بهداشتی و آشنایی با حقوق و مسئولیت های فردی، خانوادگی و اجتماعی ارایه کرد. او بحث را به این صورت مطرح کرد که «۷۰ درصد اسامی و نقش های کتب درسی «مردانه» است: «بیمی از دانش آموزان کشور را دختران و بیش از ۵۰ درصد معلمان و نیروهای شغاف در وزارت آموزش و پرورش را زنان تشکیل می دهند، اگر قرار است انقاف بزرگی در حوزه زنان رخ دهد مطمئن باشید که کانون آن آموزش و پرورش است. به این نتیجه رسیدیم که باید بر توانمندسازی زنان تمرکز کنیم و با همین رویکرد امروز شاهد موفقیت های چشمگیر زنان هستیم. آنها در بسیاری از زمینه ها از مردان نیز پیش افتاده اند.» حسینی در این دیدار تاکید فراوانی بر ضرورت تحقق عدالت جنسیتی داشت و پوشش تحصیلی، نرخ جذب جمعیت پایه تحصیلی به تفکیک جنس، نرخ باسوادی، نرخ ترک تحصیل به تفکیک جنس و میزان آموزش و پرورش دانش آموزان از اردوگاهها و مراکز تربیتی را از جمله شاخص های عدالت جنسیتی در آموزش و پرورش دانست: «در پژوهشی که حدود ۱۰ سال پیش با رویکرد بررسی کلیشه های جنسیتی در کتابهای درسی تمام مقاطع تحصیلی انجام دادیم، به این نتیجه رسیدیم که ۷۰ درصد کتابهای درسی به لحاظ تصاویر، اسامی، پدیده آورندگان، نقش های کلیدی، ابزار و بسیاری از موارد دیگر مردانه است و امروز رویکردهای گونه ای است که این شاخص را کاهش دهیم و مترادف ما تا بخشنامه دولت مبنی بر واگذاری حداقل ۳۰ درصد از پست های کلیدی به زنان را در این وزارتخانه عملی کنیم.» در این دیدار اگر چه سخنانی بابت تغییر و تحول در فضای مدارس و ضرورت ایجاد فضایی شاداب برای دانش آموزان دختر مطرح شد، اما سخنی از تغییر محتوای کتاب درسی به میان نیامد، این در حالی است که بسیاری از جامعه شناسان و کارشناسان حوزه آموزش از ضرورت تغییر در این زمینه سخن می گویند.

در کتب درسی، زن فقط مادر است

بی توجهی به نقش اجتماعی زنان، موضوع تازه ای در جامعه ایران نیست. بر خورد صداوسیما با زنان موفق، بیلبوردهای شهری و محتوای مطالب آموزشی همواره اسناد مردانه است منتقدان بوده می گویند این موارد ناخود آگاه زنان را به حضور در خانه تشویق می کند. پژوهش سیفالهی هم تگاهی به این موضوع دارد و در این باره می نویسد: «بیشتر تصاویر مربوط به زنان در کتابهای ادبیات فارسی در محیط خانه و مدرسه است. دختران کوچک در خیابان به ندرت تنها هستند. در تصاویر کتاب از حضور اجتماعی زنان در جامعه خبری نیست، به جز یک مورد استثنا در کتاب دوم دبستان که تصویری کوچک از زنی با لباس سفید پرستاری دیده می شود. هیچ تصویر دیگری از حضور زنان در جامعه به جز معلمی وجود ندارد، در حالی که کتاب پر از تصاویر مردانی است که مشغول فعالیت های اجتماعی اند و بیشتر زنان، مادرانی نشان داده شده اند که در خانه مشغول کارند یا در بیرون خانه در حال خرید مواد.» در بخشی از مقاله به نوع برخورد مولفان با پرندگان هم اشاره شده و در این باره نوشته

با وجود تغییرات صورت گرفته در سال های گذشته همچنان بعضی کارشناسان و جامعه شناسان معتقدند متن کتابهای درسی ایران جنسیت زده است

نقش های پررنگ مردانه در کتابهای درسی

به عنوان زن نابینا و ناشنوا، نابینا و ناشنوا بودن هلمن کلر همان قدر نقص محسوب شده تا ناسانی به کمال برسد، که زن بودن او مانع این رشد می شود.»
محتوای کتاب آموزشی باید از عرف و فرهنگ جامعه بالاتر باشد
«شسیوا شکاری» مدیر انتشارات جامعه شناسان و جامعه شناسی است که پیش از این در زمینه محتوای کتاب درسی تحقیق کرده و نگاه جنسیتی این کتابها را تأیید می کند. او در این باره به «شهروند» می گوید: «این نوع نگاه در کتابهای درسی ما به ویژه در سنین دوران دبیرستان و راهنمایی و حتی در دوره ابتدایی وجود دارد و تصویر گزینش شده از روابط زن و مرد می سازد. در این کتابها سعی می شود با نگاه رسمی کودکان را بار بیاورند. این نوع نگاه در تمامی کتابهای درسی حتی کتابهای تخصصی هم وجود دارد. تحقیقات بسیار زیادی در این زمینه انجام شده که تقریباً تمام این موارد این نگاه را ثابت می کند.» این جامعه شناس حوزه مطالعات زنان درباره مصداق این نوع نگاه می گوید: «سبب مشاهیر مرد به زن بسیار بیشتر است. زنان را بیشتر در محیط خانواده تصویر می کنند. شغل و نقش اصلی معمولاً به مردان انتساب داده می شود و نقش های ضعیف به زنان سپرده می شود. در این کتابها مهمترین و اولین نقش زن را مادر بودن لحاظ می کنند. اطاعت زن از مرد در محتوای این کتابها نه تنها در محیط خانواده بلکه در محیط اجتماعی هم آموزش داده می شود.» اما این محتوا چه تأثیری روی دانش آموزان

می گذارد و آیا افراد تحصیل کرده در مدارس ایران با نگاه جنسیت زده بزرگ می شوند؟ شکاری در پاسخ به این پرسش می گوید: «البته که تأثیر مستقیمی روی فرزندان می گذارد. دانش آموزی که مستقیم و غیرمستقیم این موارد را آموزش می بیند، یاد می گیرد که مرد باید ریاست کند و زن نقش منفعلانه دارد. این آموزش انگیزه زنان را برای حضور در جامعه کم می کند. اما خوشبختانه جلوتر که می رویم، می بینیم دانش آموزان گاهی از این نگاه فاصله می گیرند و این طور نیست که تأثیر کامل بگیرند. رسانه هایی که به شیوه درست آموزش می دهند، تأثیر گذاری زیادی دارند و می بینیم که الان دختران مسیر خود را تا اندازه ای پیدا کرده اند و حتی در تحصیلات دانشگاهی نقش مؤثری دارند.» بعد دیگر چنین محتوایی اما پسران و دانش آموزان مرد را نشانه می گیرد که معمولاً کمتر به آن پرداخته می شود. شکاری درباره تأثیر محتوای جنسیت زده روی پسران هم می گوید: «با این محتوا معمولاً تلاش می شود که افرادی مشخص و تیپ های ثابتی ساخته شود اما الان می بینیم که لزوماً این اتفاق رخ نمی دهد و پسران آموزش یافته به شیوه دیگری برخورد می کنند. این آسیب های اجتماعی که الان وجود دارد، نشان می دهد که کتابهای درسی اثر گذاری مطلق ندارند و در کنار آموزه های مدارس افراد از رسانه ها و واقعیت اجتماعی تأثیر می پذیرند.»
باین شرایط چه اتفاقی باید رخ دهد و برای تحول و بهبود در زندگی اجتماعی ایرانیان مفاهیم کتاب درسی باید چگونه باشد؟ شکاری در این باره از لزوم جلوتر بودن کتابهای درسی نسبت به عرف و فرهنگ جامعه می گوید: «اگر آموزش های رسمی یک پله بالاتر از فرهنگ موجود در جامعه باشد، طبیعتاً کمکی به جامعه است تا این که محتوا به گونه ای باشد که از عرف اجتماعی پایین تر باشد. الان این محتوا نه یک پله بلکه صدها پله از فضای کنونی جامعه و عرف اجتماعی عقب تر است که می تواند برای آینده جامعه و تحول آن مضر باشد.»

معلمان چه می گویند؟

شسیوه ارایه مطالب کتابهای درسی در مدارس ایران تا حد زیادی مشخص و تعیین شده است و به همین دلیل بعضی معلمان معتقدند که در این سیستم آموزشی چندان فرصتی برای خلاقیت معلم باقی نمی ماند؛ این موضوع البته همواره با پاسخ سیستم آموزشی ایران هم همراه شده و می گویند فضای مدارس به گونه ای است که از تدریس بدیع و خلاقیت معلمان استقبال می کند. به عقیده بعضی از معلمان اما محتوای کتاب درسی با فضای کنونی جامعه و آن چه دانش آموزان می خواهند، همخوانی لازم ندارد. «فاطمه» معلم متوسطه اول یکی از مدارس منطقه دو تهران است و می گوید محتوای کتاب درسی با برنامه ای که این دانش آموزان برای آینده خود دارند، متفاوت است. او می گوید: «دانش آموز امروز آن هم در شهرهای بزرگ ایران، نگاه متفاوتی نسبت به آینده دارد. آنها در خانه به شیوه دیگری پرورش می یابند و ارزش های متفاوتی از محتوای کتاب درسی دارند. یکی از کارهای سخت من این است به دانش آموزی که هیچ محدودیتی برای آینده خود قابل نیست و می خواهد خلبان، وزیر، فوتبالیست یا مدل شود، در ستایش مادر بودن بگویم. واقعاً بعضی رویاس مادر شدن را به عنوان شغل ندارند. بحثم دفاع از این شرایط نیست، می خواهم بگویم چقدر بین محتوای کتاب و نگاه بعضی دانش آموزان تفاوت وجود دارد.» فاطمه می گوید برای همراهی با دانش آموزان اش و ایجاد فضای صمیمانه به راه های دیگری روی آورده است: «کتاب های رمان یا زندگینامه با محوریت زنان موفق را به این بچه ها معرفی می کنم که فاصله ای بین معلم و دانش آموز ایجاد نشود. البته منظورم این نیست که همه دانش آموزان این موارد را می فهمند و همه این نقدونظر را دارند اما به هر شکل این تفاوت سلیقه بین محتوای برخی دروس و سبک زندگی دانش آموزان وجود دارد.» این موضوع البته مورد تأیید معلمان دیگری هم هست و هر کدام به شیوه خود تلاش می کنند که در کنار آموزش محتوای کتاب درسی، برنامه دیگری هم با دانش آموزان و در زمینه آموزش داشته باشند. در این بین البته بعضی معلمان چنین نقدهایی را درست نمی دانند. «راضیه» معاون پرورشی یکی از مدارس دخترانه تهران است و می گوید محتوای کتاب درسی در زمینه پرورش زنان خانهدار است: «بحث اینجاست که اینها می خواهند بگویند مادر بودن با کار کردن جمع نمی شود اما درست نیست. این همه معلم در کنار مادر بودن، به آموزش و تدریس هم مشغول اند. الان در این جامعه ما چقدر زنان تأثیر گذار و فعال داریم که در همین سیستم آموزشی درس خواندند و پرورش یافتند.» او معتقد است که اگر معلم بتواند به درستی مطالب را آموزش دهد، زبانی توانمند و جامعه ای بهتر خواهند ساخت: «بعضی فکر می کنند هر چه ما داریم، بد است و هر چه مثلا کانادا و آمریکا دارد، خوب است. چرا سندی بین المللی برای ما بگوید با دانش آموزان چطور برخورد کنید؟ چرا باید نقش مادری زنان نادیده گرفته شود؟ مگر مادر بودن کم ارزش است یا یک مادر نمی تواند در اجتماع حضور داشته باشد؟ باید ریشه ای مسائل بررسی شوند.»

ندارد. بر اساس نتایج این پژوهش «از مجموع ۲۹۰۳ اسم استفاده شده ۱۶ درصد اسامی مربوط به زنان و بقیه به مردان اختصاص یافته، از تعداد ۷۸۲ اسم مشاهیر، ۳۷ اسم مربوط به زنان و بقیه مربوط به مردان، از مجموع ۱۱۷۰ تصویر مربوط به انسان ها، ۲۴/۳ درصد تصاویر مربوط به زنان و بقیه به مردان تعلق دارد. از مجموع ۱۲۲ تصویر مشاهیر، تنها یک تصویر زن و ۱۲۱ تصویر مخصوص مشاهیر مرد است. از مجموع ۱۸۵۹ واژه جنسیتی به کار رفته در کتابها، ۲۴/۶ درصد واژه ها مربوط به زنان و بقیه مربوط به مردان است؛ در صد بیشتر واژه های جنسیتی زنان، واژه های نسبتی مانند: مادر و زن است.» حتی نقش مولفان زن در تدوین کتابها هم ناچیز است: «در تدوین کتابهای درسی ادبیات فارسی مدارس از ۸۸ مولف استفاده شده که ۲۲ مولف زن و ۶۶ مولف مردند. قابل توجه است که بیشتر مولفان زن، مربوط به کتابهای دوره ابتدایی است. شغل در صد بیشتری از زنان شاغل در کتابهای مورد بررسی، «معلم» است. از بررسی مجموع نمودارها و جداول مشخص شده که از نظر کمی و کیفی در هر زمینه به زنان کم توجهی شده و متون و تصاویر بر پایه پیش دروی ها و قالب های ذهنی مبتنی بر تبعیض جنسیتی تدوین شده اند.»

تاکنون چندین پژوهش با هدف بررسی نوع نگاه جنسیتی در کتابهای درسی ایران به عنوان یکی از مهمترین مراجع پرورش فرزندان ایران انجام شده که هر کدام به نوعی این نگاه مردسالارانه را تأیید می کند. «سیف الله سیفالهی»، جامعه شناس و مدرس دانشگاه پیش از این در پژوهشی به بررسی محتوای کتاب درسی ادبیات فارسی در تمام پایه های آموزش و پرورش ایران پرداخته و برای این کار ۹ کتاب ادبیات فارسی را بررسی کرده است. نتایج این پژوهش که با عنوان «نقش و منزلت زن در کتابهای درسی فارسی مدارس آموزش و پرورش ایران» منتشر شده، با عدد و رقم، نگاه جنسیت زده را تأیید می کند. این مقاله درباره اهمیت کتابهای درسی می نویسد: «از طریق همین کتابهاست که بخش بیشتری از ارزش ها، رفتارها، دانش ها و مهارت های یک نسل به نسل های بعدی انتقال می یابد یا حتی عامل دگرگونی و توسعه جامعه می شود. بررسی هایی که در بسیاری از جوامع بر روی کتابهای درسی انجام گرفته، وجود کلیشه های تبعیض آمیز جنسیتی، مورد تأیید قرار گرفته است.» نتایج می گوید که وضع کتابهای درسی و در رأس آنها ادبیات فارسی به عنوان یکی از مهمترین دروس تأثیر گذار، نگاه چندانی به پرورش زنان اجتماعی و فعال در جامعه

در کتابهای درسی چه می گذرد؟

